

'Vrijheid en solidariteit zijn nauw verbonden'

Boris van der Ham over de opdracht van het humanisme

Uit zijn beroepskeuzetest kwam ooit dat hij politicus, acteur of dominee zou kunnen worden. Alle drie heeft Boris van der Ham gerealiseerd, al is hij geen dominee maar voorzitter van een levensbeschouwelijke organisatie. Een gesprek over humanisme, individuele vrijheid, solidariteit en maatschappelijke verantwoordelijkheid.

Yfke Nawijn

'Humanisme gaat over de breedte, over reflectie en actie. Bij mij zijn die twee onlosmakelijk verbonden.' Boris van der Ham werd zes jaar geleden voorzitter van het Humanistisch Verbond, een vrijwilligersfunctie waar hij veel tijd in stopt. 'Ik ben van kleins af aan geïnteresseerd in levensbeschouwing. Ik ben een atheïst, maar atheïst zijn vind ik niet voldoende. Er zijn veel dingen die me inspireren.' 'Op de toneelschool - ik ben ook acteur - werden de oude Grieken ontsloten. Dat heeft me intellectueel gevormd. Het zijn verhalen die leven en die je kunt spelen. Ze zeggen iets over vandaag. De historische sensatie met een tekst die lang geleden

aan religie verbonden. Religie is niet altijd de maat der dingen, vaak gaat het dan ook over institutionele religie en dat is al helemaal niet de maat. Zelfs mensen die nog wel geloven in iets, hebben niets met het instituut kerk. Gelovig of ongelovig, mensen willen graag hun eigen mengmoes van levensbeschouwelijke opvattingen hebben. Dat is precies wat de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing inhoudt. Het is een vrijheid van het individu. Het is ook de vrijheid om inconsequent te mogen zijn in de ogen van iemand anders. Zelfs van mensen die zogenaamd tot dezelfde groep behoren.'

'Als wij ons niet inspannen voor het recht op afvalligheid, doet niemand het'

geschreven is, kan inspirerend zijn omdat je je eigen leven ziet rijmen in de tijd. Of dat je in de verhalen iemand treft die hetzelfde heeft meegemaakt, waardoor je je minder alleen voelt. Die medemenselijkheid is mijn basis voor humanisme.' 'Daarnaast de actie: ik vind dat mensen vrij moeten zijn om hun leven in te richten naar eigen inzicht. En waar nodig ook het verzet tegen het idee dat godsdienst meer waard is dan niet-godsdienstige levensbeschouwing. Dat is helaas niet vanzelfsprekend.'

Kan humanisme samengaan met religiositeit?

'Dat kan', zegt Van der Ham. 'Er zijn ook religieus humanisten en die zijn zeer welkom. Maar ik vind het belangrijk dat er ook een plek is waar we opkomen voor een humanisme dat niet direct een link heeft met godsdienst. Kijk maar naar het CBS-onderzoek, meer dan 50 procent van de Nederlanders is niet levensbeschouwelijk

Het individu staat centraal, wat betekent dat voor de maatschappij?

'We komen op voor de autonomie van je eigen keuze, maar je bent als autonoom individu altijd onderdeel van je familie of je vrienden, van de maatschappij, de wereld en de natuur. Je bent niet alleen en dat heeft wisselwerking. Vrijheid is niet grenzeloos en is er niet alleen voor jou. Je hebt ook een verantwoordelijkheid om iemand anders in vrijheid te stellen. Voor mij als humanist geldt dat ik ook solidair móét zijn met mensen die niet dezelfde uitgangspunten hebben. Het heeft een emancipatoire kracht. Het Humanistisch Verbond heeft er de afgelopen zeventig jaar voor gezorgd dat de gelijke behandeling van godsdiensten en levensbeschouwingen is gerealiseerd. Met als kers op de taart dat in artikel 1 van de Grondwet staat dat je niet mag discrimineren op godsdienst én levensbeschouwing. Dat stond er eerst niet in. In gezondheidszorg en andere plekken is humanistische

'In veel delen van de wereld loop je gevaar als je vrijzinnig of niet-gelovig bent'

geestelijke verzorging gelijkgetrokken met andere denominaties. Toch zie je nog steeds dat sommige mensen denken dat je zonder kerk automatisch tot nihilisme gedoemd bent. Dat is onzin, maar 'zachte waarden' moet je wel willen verdedigen. We vinden het van groot maatschappelijk belang dat er aandacht is voor onderwijs en Bildung, voor reflectie op levensvragen, voor kunst en cultuur, juist in een samenleving waar alles lijkt te gaan om economische waarde. Dus individuele vrijheid en solidariteit zijn onlosmakelijk verbonden. Daarmee hebben we dus ook een politieke boodschap. Maar we bekennen ons niet tot één politieke kleur. Het gaat van donkerrode SP-ers tot diepblauwe VVD-ers. Daar ben ik trots op. Ik vind het een bevrijding dat ik met mensen samenwerk met een heel andere politieke kleur en waarvan ik veel leer. Het kan een levensbeschouwelijke organisatie helpen om juist bruggen te slaan.'

Humanistische organisaties brengen elk jaar het *Freedom of Thoughts Report* uit, waarin de positie van ongelovigen wereldwijd in kaart wordt gebracht. Het wordt aangeboden bij de Verenigde Naties en nationale parlementen. Dat is nodig, vindt Van der Ham: 'In veel delen van de wereld loop je gevaar als je vrijzinnig of niet-gelovig bent, dat maakt het voor mensen moeilijk om naar buiten te treden en zich kenbaar te maken. Als wij ons niet inspannen voor het recht op afvalligheid, het recht om anders te mogen zijn dan de rest, dan doet niemand het. Het recht op afvalligheid komt iedereen toe. Het gaat om het fundamentele recht van geloofsvrijheid.'

Binnen het Humanistisch Verbond klinkt ook kritiek, bijvoorbeeld dat er te veel nadruk op autonomie is in het debat rond voltooid leven en dat het daarmee te nihilistisch wordt.

'Het is een ingewikkeld vraagstuk. Voltooid leven, de term heeft bijna iets romantisch, daarom spreek ik liever van 'euthanasie bij existentieel lijden'. Sommige heel oude mensen zitten met existentiële problemen. Als het gaat om eenzaamheidsproblemen, dan is een doodswens misschien te voorkomen, omdat je soms wat aan eenzaamheid kunt doen. Maar soms ook niet. Dan vind ik dat je best de discussie mag hebben in hoeverre je daaraan als samenleving kan voldoen om mensen met die diepe wens te helpen. Daar moet je per definitie zorgvuldig in zijn. Je ziet dat het maatschappelijk debat vaak teveel blijft hangen in de abstractie van de autonomie, waardoor het iets kils krijgt. Je zit altijd in een context van anderen. Je hebt te maken met de dilemma's van artsen en de mensen om je heen. Als dat in een verslag in de media op de achtergrond blijft, dan kan ik me de kritiek voorstellen. Maar het Humanistisch Verbond zegt juist dat het altijd breder is. Toch moet je uiteindelijk ook durven erkennen dat iets wat je misschien zelf niet helemaal kan volgen en misschien zelf nooit zou doen, toch iemands keuze kan zijn. Altijd vanuit

een context van medemenselijkheid. Daarin zit altijd schuring. Ik zou het bijna christelijk willen uitdrukken: de gebrokenheid van het bestaan. We kunnen niet altijd alles van elkaar begrijpen.'

Heb je een advies aan De Linker Wang en GroenLinks?

'Ik ervaar het als rijkdom mee te doen aan het islamdebat. Ik merk vooral aan de progressieve kant een terughoudendheid. Dat is jammer. Reageren op de negatieve toon van iemand anders vind ik veel minder creatief en opbouwend dan zelf het initiatief naar je toe trekken. Dat geef ik mee aan GroenLinks en andere progressieve partijen: wees niet te bang voor dat debat. Want je hebt er echt wat te winnen. Probeer jezelf niet te censureren, dat heeft iets discriminerends. De Britse Maajid Nawaz noemt dat het 'racisme van de lage verwachtingen'. Alsof moslims niet in staat zijn tot het incasseren van kritiek. Neem mensen serieus: dat houdt in dat je ze net zo hard, net zo zacht, scherp of precies aanspreekt op dingen die niet kloppen. Als medeburgers. Waar progressieve partijen dat doen, leveren ze een gezonde en positieve bijdrage.'

Boris van der Ham (1973) is acteur, schrijver en bekleedt diverse bestuurlijke functies, waaronder het voorzitterschap van het Humanistisch Verbond. Van 2002 tot 2012 was hij Tweede Kamerlid voor D66. Met Rachid Benhammou publiceerde hij eerder dit jaar 'Nieuwe Vrijdenkers', een boek met twaalf verhalen van voormalige moslims.